

Светлана Денижна, канд. пед. наук, доц.

Анна Синотова, студ.

Институт криминально-исполнительной службы Национальной академии внутренних дел, Киев

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ ЛИЦ, КОТОРЫЕ БЫЛИ ПРИВЛЕЧЕНЫ К УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

В данной статье рассмотрена проблематика социальной работы с лицами, которые отбывали уголовное наказание в местах лишения свободы и были привлечены к уголовной ответственности. Проанализированы характерные проблемы социальной работы лиц, которые были привлечены к уголовной ответственности. Предоставлено правовое и методическое обеспечение социального сопровождения лиц, которые были привлечены к уголовной ответственности.

Ключевые слова: социальная работа, уголовное наказание осужденные, места лишения свободы.

Svetlana Denizhna, PhD., Assoc. Prof.

Anna Sinotova, student

Institute of criminal-executive service of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv

CURRENT PROBLEMS OF ORGANIZATION OF SOCIAL WORK PERSONS WHO HAVE BEEN PROSECUTED

In this article the problems of social work with persons who have served their criminal sentences in prison and were brought to justice. Characteristic problems of social work persons were brought to criminal responsibility. Provided legal and methodical providing social support to persons who have been brought to criminal responsibility.

Keywords: social work, criminal punishment, prisoners, prison.

УДК 159:343.82

Сергій Завадський, студ.

Институт кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, Київ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗАСУДЖЕНИХ

У статті аналізуються агресивна поведінка засуджених в умовах соціальної ізоляції. Розглядається аналіз причин і чинників, що зумовлюють виникнення і прояв агресивної поведінки у засуджених.

Ключові слова: адаптація, агресивна поведінка, середовище засуджених, тюремний статус, корекція, поведінка, конфліктність.

Постановка проблеми. У складний період соціально-економічного та психологічного життя суспільства вдалось зупинити різке зростання злочинності в державі, однак продовжує збільшуватися кількість насильницьких агресивних злочинів. Цей процес певною мірою відображається в мікросередовищі установ виконання покарань, зокремана активізації агресивної поведінки засуджених, що, у свою чергу, зумовлює необхідність здійснення її психологічного аналізу та знаходження способів її нейтралізації.

Аналіз досліджень і публікацій в узагальненому вигляді свідчить про посилений інтерес науковців до вивчення поставленої проблеми. У цьому аспекті на увагу заслуговують роботи Ф.Є. Василюка, який розглядав агресію з позиції домінуючих переживань, В.В. Бойко, у працях якого акцентується увага на розкритті емоційної сторони агресії, Л.М. Семенюк, яка розглядала агресію як деструктивну поведінку, що зумовлена станом ворожості.

Однак залишається недостатньо вивченою проблема психологічного дослідження агресивної поведінки засуджених і виявлення чинників, що зумовлюють її прояви.

Мета статті – здійснити психологічний аналіз причин і чинників, що зумовлюють виникнення і прояв агресивної поведінки у засуджених.

Агресивна поведінка засуджених в установах виконання покарань виступає своєрідним індикатором ефективності роботи всієї системи органів виконання покарань. А вже здійснення агресивних вчинків свідчить про певну дефектність "Я"-концепції людини і, отже, дає несприятливий прогноз щодо майбутньої ресоціалізації засудженого та ймовірності вчинення рецидивних злочинів.

Зазначимо, що взаємовідношення між ступенем прояву агресивної поведінки у засуджених при тривалих етапах позбавлення волі та часом відбування покарання поступово не змінюється. Так, збільшення різних видів агресивної поведінки спостерігається на початковому і кінцевому етапі відбування покарання. На початковому етапі відбування покарання у засуджених агресія

виражає їх стратегію пошукової активності в колонії, пов'язану із здобуттям лідерського становища в середовищі засуджених осіб, які відбувають кримінальне покарання. На завершальному етапі перебування в пенітенціарній установі зумовлюється станом невизначеності, зумовленим майбутнім виходом на свободу. Дані етапи можна розглядати як періоди перебування засуджених у специфічних екзистенціальних ситуаціях, де поведінка опосередкована як зовнішніми умовами, так і особливостями адаптаційного потенціалу особистості.

При відбуванні тривалого терміну покарання у засуджених відбувається зміна цінностей (передусім – інструментальних), що зумовлено впливом атрибутів кримінальної субкультури. Як результат, орієнтація на тюремний статус і прагнення відповідати його ролям вимогам значною мірою впливає на вибір форми агресивної поведінки: актуалізуються в початковий і основний періоди відбування покарання прийнятні в середовищі засуджених зразки субкультурної поведінки, які відповідають саме його статусу, а особливістю агресивної поведінки засуджених перед звільненням є домінуючий вплив психологічного захисту.

Незадовільні умови відбування покарань і обмежений резерв моральних і матеріальних благ у вітчизняних установах відбування покарань підкріплюють агресивні тенденції, засвоєні ще в дитинстві.

Згідно позиції О.М. Олійника, причиною ескалації конфліктності та ворожості в середовищі засуджених є упереджене ставлення і байдужість з боку персоналу пенітенціарних установ.

У дослідженнях І.П. Башкатова і В.Ф. Пирожкова виявлено, що в початковий період відбування покарання психічне напруження при тривалих умовах психотравматичної ситуації призводить до зростання тривожності й виступає суб'єктивним джерелом агресивних (перш за все, насильницьких) дій. Зі збільшенням терміну відбування покарання у засуджених загострюються переживання, пов'язані з перспективами життєвого шляху.

На увагу заслуговують визначені А.В. Напрісом вправні заходи, що сприяють формуванню у засудженого зрілої "Я-концепції" та зниженню проявів агресії.

На думку В.В. Яковлева, Є.М. Казакової, Г.В. Щербаківа, необхідно формувати у засуджених просоціальні ціннісно-сміслові орієнтири, моральні та інтелектуальні якості особистості, вміння долати агресію та здійснювати корекцію агресивної поведінки.

У сьогоднішні існують різні підходи до корекції агресивної поведінки, зокрема із застосуванням впливу на свідомі та несвідомі сфери особистості.

Під час психокорекції слід враховувати те, що особливості агресивної поведінки засуджених пов'язані з їх тюремним статусом. Це підтверджується і даними відомчої статистики щодо порушень дисципліни, де рівень агресивності в поведінці засуджених залежить від їхнього статусу в пенітенціарних установах, а також від етапу відбування покарання.

Агресія проявляється засудженими в початковий період перебування в колонії як засіб підтвердження свого тюремного статусу або одержання більш високого становища у пенітенціарному середовищі. На завершальному етапі відбування покарання агресивні прояви в поведінці засуджених пов'язані зі станом невизначеності, яке викликано майбутнім виходом на волю.

За даними опитування працівників виправної колонії м. Ізяслав Хмельницької області найбільш небезпечною формою агресивної поведінки засуджених при тривалих термінах позбавлення волі є фізичне насильство по відношенню до оточуючих (на це вказали 97,9 % опитаних співробітників і 93,2 % засуджених). Частина засуджених з низьким тюремним статусом, які перебувають на спецобліку і схильні до насильства, зазвичай незначна. Такі показники пояснюються цінностями і нормами кримінальної субкультури, які забороняють застосування насильства з боку даної категорії щодо нижчих за статусом засуджених.

При цьому залежно від кількості скоєних засудженими агресивних дій по відношенню до оточуючих та їх тюремного статусу були виділені чотири специфічні групи засуджених:

- 1) засуджені з високим тюремним статусом і високим рівнем дисциплінарного правопорушення;
- 2) засуджені з високим тюремним статусом і низьким рівнем дисциплінарного правопорушення;
- 3) засуджені із середнім тюремним статусом і високим рівнем дисциплінарного правопорушення;
- 4) засуджені із середнім тюремним статусом і низьким рівнем дисциплінарного правопорушення.

У засуджених з високим рівнем дисциплінарного правопорушення і високим тюремним статусом, на відміну від засуджених з таким же рівнем дисциплінарного правопорушення, але середнім тюремним статусом більш виражені тенденції байдужого ставлення до прав і почуттів інших людей. У даній групі засуджених, на відміну від засуджених з таким самим статусом, але які не перебувають у групі дисциплінарного правопорушення, більшою мірою виявляються агресивність і слабка особистісна адаптація. Домінування байдужого ставлення до інших засуджених призводить до маніпуляцій у комунікативній взаємодії в умовах установ виконання покарань.

У осіб з середнім рівнем тюремного статусу і високим рівнем дисциплінарного правопорушення значно повільніше пристосовуються до нових умов життя в пенітенціарних установах, що багато в чому зумовлено їх невисокою комунікабельністю. Проте у них так само виражена потреба в самоствердженні, але через простоту внутрішнього світу вони меншою мірою замислюються над своїм статусним положенням і тим, що відбувається навколо них.

У засуджених з високим рівнем дисциплінарного правопорушення і високим тюремним статусом, на відміну від засуджених з таким же рівнем дисциплінарного правопорушення, але середнім статусом, більш виражена тенденція до конфліктів у середовищі засуджених. Вони демонструють незговірливість, упертість або небажання змінити свою поведінку. В індивідуальних бесідах засуджені обох груп визнають, що злість допомагала їм у житті "домагатися свого" від оточуючих.

Однак у засуджених, які не перебувають у групі ризику, на відміну від засуджених з таким самим статусом, але включених до неї, певною мірою виявляються злість, гнів, ненависть через незначні причин або в стані втоми. Це пов'язано з тим, що вони часто не здатні до гальмування агресії у зв'язку з недостатнім контролем над роздратуванням. Ці засуджені не переключаються з агресії на різні види діяльності (зокрема, це виражається у слабкій здатності усувати напружені стани за допомогою різних робіт або активного відпочинку). Засуджені з середнім рівнем тюремного статусу і високим рівнем до дисциплінарного правопорушення, на відміну від засуджених такого ж статусу і з низьким рівнем дисциплінарного правопорушення, меншою мірою здатні гальмувати агресію і значно частіше застосовують злість в ситуаціях досягнення бажаного результату.

У залежності від тюремного статусу і домінуючих копінг-стратегій у засуджених спостерігаються два типи поведінки, а саме: у засуджених з високим тюремним статусом домінує агресивно-маніпулятивний тип поведінки, а у засуджених із середнім тюремним статусом – агресивно-тривожний тип поведінки.

Найчастіше проявляють відкриту агресію, погано адаптуються до зовнішніх умов і не прислухаються до думки інших саме ті засуджені, яким властивий агресивно-маніпулятивний тип поведінки. У зв'язку з тим, що вони мають низьку соціальну відповідальність і володіють яскраво вираженим спожицьким ставленням до оточуючих, такі особи проявляють меншу тривожність і чутливість у міжособистісних стосунках, і більш схильні діяти з насильством, домагаючись за допомогою його бажаного. Отримуючи задоволення від застосування агресивних дій, вони не усвідомлюють, що при "свавіллі" отримують відсіч або створюють у колонії привід до "груповим ексцесів".

Засуджені з агресивно-тривожним типом поведінки, більшою мірою побоюючись агресії з боку інших осіб, мають більш низькими комунікативними здібностями, відчують тривожність і образу за своє підлегле становище. Однак через те, що їм властиві ригідність і недостатньо розвинені здатності гальмувати агресію, дані засуджені при попаданні у фрустраційні ситуації схильні заражатися агресією від інших і провокувати ескалацію насильства у виправній колонії.

Висновки. На підставі викладеного слід зазначити, що форми прояву агресивної поведінки засуджених обумовлені як дефектами особистості (криміналізацією мотиваційно-сміслові сфери, низькими комунікативними здібностями, навичками саморегуляції), так і умовами місць позбавлення волі. Прояви агресії у засуджених виникають завдяки переживанням стресу і самотності, режиму утримання, соціальної ізоляції.

Психокорекцію агресивної поведінки осіб, позбавлених волі, необхідно здійснювати з урахуванням домінуючого в них типу поведінки: у засуджених з агресивно-тривожним типом поведінки слід підвищувати рівень комунікативної компетенції, а у засуджених з агресивно-маніпулятивним типом – формувати навички саморегуляції і конструктивного впорядкування копінг-поведінки.

Список використаних джерел

1. Майоров О.А. Характерологические особенности личности осужденных / О.А. Майоров // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – № 3(39). – 2008. – С. 101–105.
2. Калманов Г.Б. Профилактика отклоняющегося поведения и дезадаптивных состояний сотрудников уголовно-исполнительной системы : Монография / Г.Б. Калманов, Б.Г. Бовин, В.М. Демин, А.И. Мокрецов, А.М. Раков, И.В. Рассыпина. – М. : НИИ ФСИН России. – 2008. – С. 221–242.
3. Колесникова З.А. Психокоррекционная программа "Снижение агрессивности у лиц, осужденных за насильственные преступления к

наказаниям, не связанным с лишением свободы" / З.А. Колесникова, Е.Ф. Штефан. – М. : PenalReformInternational, 2008. – 155 с.

4. Раков А.М. И человек как на ладони / А.М. Раков // Преступление и наказание. Объединенная редакция ФСИН России. – М., 2008. – № 5. – С. 9–12.

5. Штефан Е.Ф. Психокоррекция агрессивного поведения осужденных мужского пола при длительных сроках наказания : Автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Е.Ф. Штефан. – Рязань, 2008. – 25 с.

Надійшла до редколегії 02.06.16

Сергей Завадский, студ.

Институт уголовно-исполнительной службы Национальной академии внутренних дел, Киев

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ

В статье анализируется агрессивное поведение осужденных в условиях социальной изоляции. Рассматривается анализ причин и факторов, обуславливающих возникновение и проявление агрессивного поведения в осужденных.

Ключевые слова: адаптация, агрессивное поведение, среда осужденных, тюремный статус, коррекция, поведение, конфликтность.

Sergei Zavadsky, student

Institute of Penal Service of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF AGGRESSIVE BEHAVIOR OF PRISONERS

This article analyzes the aggressive behavior of prisoners in conditions of social isolation. The analysis of the causes and factors that determine the appearance and manifestation of aggressive behavior of prisoners is considered.

Key words: adaptation, aggressive behavior, environment of prisoners, prison status, correction, behavior, conflict.

УДК 159.923.2

Анна Іващенко, канд. психол. наук, расист
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВИКОРИСТАННЯ МИСТЕЦТВА ЯК ДОПОМІЖНОГО ІНСТРУМЕНТУ КОНСУЛЬТАТИВНОГО ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ТА ПСИХОЛОГА

У статті розглянута актуальність використання мистецтва, як допоміжного інструмента у консультуванні. Визначені психологічні підходи до розуміння мистецтва, продуктів творчості та творчого процесу. Описані критерії використання клієнт-центрованої терапії на основі експресивних мистецтв. Представлений приклад використання твору мистецтва у роботі з групою динамікою.

Ключові слова: інструменти консультування, продукти творчості.

Мистецтво є діяльністю людини, яка полягає в тому, що одна людина свідомо зовнішніми знаками передає іншим почуття, які переживає, а інші люди заражаються цими почуттями і переживають їх.

Л.М. Толстой

Початок практичної діяльності молодого спеціаліста завжди пов'язаний із різноплановими труднощами. Турбують питання щодо власної компетентності, як правильно побудувати хід роботи, як побороти власні страхи та переживання при безпосередній комунікації з клієнтом – дані запитання завжди стимулюють до творчого пошуку допоміжних консультативних інструментів та власної моделі реалізації у професійній діяльності.

Важливим аспектом діяльності саме соціального працівника, що є відмінним від діяльності психолога-консультанта, є обмеженість у часі, тобто спеціаліст за досить короткий проміжок часу має не лише встановити довірливий контакт із клієнтом, а ще й досягти певного результату у вирішенні конкретного запиту.

Особливістю консультативної діяльності соціального працівника є й те, що досить часто, його клієнт є невмотивованим до роботи над собою, не бачить потреби в особистісних змінах тощо. Одним із завдань соціального працівника постає мотивування, заохочення та зацікавлення клієнта консультативним процесом. У практиці соціальної роботи та консультування відомі приклади діяльності Вірджинії Сатір, яка працювала із сім'ями правопорушників, мотивувала їх до терапевтичної роботи та стимулювала зміни у сімейній системі [6].

Набуття досвіду супроводу клієнта та виявлення його істинного переживання, прихованої емоції, що впливають на якість життя клієнта та його соціальну адаптивність, вимагає чималих зусиль фахівця та, звичайно суттєвого, часового простору, що спонукає до пошуку

допоміжного інструментарію, який може бути корисним початківцям консультативної діяльності.

Згідно клієнт-центрованого підходу до роботи з клієнтом, його особистісне зростання, соціальна адаптація та реабілітація, соціалізація та ресоціалізація, інтеграція тощо, можливі лише за умови професійно побудованих стосунків клієнта та психолога чи соціального працівника, а також при встановленому довірливому контакті між ними. Як психолог, так і соціальний працівник можуть працювати з абсолютно різними категоріями клієнтів, які не обов'язково перебувають у складних життєвих ситуаціях (проектна діяльність, менеджмент, робота з командою/замовником тощо), або ж навпаки, знаходяться у кризовій ситуації і потребують негайного професійного втручання (переселенці, військові, що повернулись із зони бойових дій, робота із адикціями тощо). У будь-якому разі комунікативний процес спеціаліста та клієнта має емоційне підґрунтя, на яке першочергово потрібно звертати увагу, задля досягнення поставлених цілей чи то консультативної, чи то терапевтичної діяльності [8].

Одним із поширених інструментів професійної діяльності психологів та соціальних працівників є проєктивні методики, та аналіз продуктів творчості людини, що власне й допомагає діагностувати та проаналізувати психоемоційний стан клієнта. Існує безліч психотерапевтичних технік, які працюють з продуктами творчості, серед них арт-терапія, бібліотерапія, музикотерапія тощо. Так само в практичній психології зустрічається